

מים זכים

דורשי רשומות אמרו 'אין מים אלא תורה'
שנאמר 'הווי כל צמא לכו למים' (ב"ק פב.)

פרשת וישב

מרון הגרי"ש אלישיב זצ"ל, שאדם 'רשאי' להכניס עצמו לספק סכנה בשביל הצלת חבריו מסכנה ודאית, עיי"ש.

[וע"ע בשו"ת 'שבט הלוי' (ח"ה סי' ריט, ו"ח סי' פז) שכתב, ש'אסור' לאדם להכניס עצמו לספק סכנה בשביל הצלת חבריו מסכנה ודאית, אם הספק סכנה להמציל הוא כספק השקול, - ואמנם בגוונא שהספק נוטה יותר לצד ההצלה (והיינו שהספק נוטה יותר שהמציל יחזור בשלום), אזי בכה"ג מותר לאדם להכניס עצמו לספק סכנה בשביל הצלת חבריו, (ובכה"ג אולי אפי' 'חייבי' להיכנס לספק סכנה), עיי"ש].

- ב -

והנה בפשטות י"ל שהביאור בגדרי הדין הנ"ל הוא, שאע"פ שיש על האדם מצוה גדולה לשמור את נפשו, ואסור לאדם להיכנס לספק סכנה, משום שמוטלת עליו מצוה גדולה לשמור את נפשו, - אך מ"מ כאשר מנגד מוטלת עליו גם המצוה הגדולה להציל את נפש חבריו מהסכנה, אזי בכה"ג המצוה הגדולה להציל את חבריו נותנת לו 'היתר' להכניס את עצמו לספק סכנה בשביל הצלת חבריו (ואע"פ שאינו מחוייב בזה).

ומעתה יש לדון בנידו"ד גבי הליכת יוסף להצלת אחיו, דכיון שהמצב שם הי' בגדר ספק שהי' חשש שמא האחים יהרגוהו, הרי שלכא"י יש להחשיב את המצב ההוא, שהאחים נחשבו אז כספק רודפים כלפי יוסף.

ומעתה יש לדון טובא בזה, שהנה כאשר למשל ראובן רודף אחרי שמעון להורגו, ולפתע ראובן התחיל לטבוע בנהר, הרי פשוט שבכה"ג לא מוטלת אז על שמעון המצוה להציל את נפשו של ראובן מטביעה בנהר, כיון שאם יציל את ראובן הרי ראובן יהרגוהו מייד, שהרי הוא רודף אחריו להורגו, - וא"כ י"ל דכמו דמותר לשמעון להרוג את ראובן מדין הבא להורגך השכם להורגו, ה"ה נמי שמותר לו להניח לראובן לטבוע בנהר, ולא מוטלת עליו כלל המצוה להצילו מהסכנה, ופשוט.

ומבואר בזה שאין על הנרדף שום מצוה להציל את הרודף מהסכנה שנתון בה וכנ"ל, ולפי"ז צ"ע טובא בנידו"ד, שהרי כיון שאחי יוסף היו נחשבים אז כספק רודפים כלפיו וכנ"ל, א"כ נמצא שהי' אז ליוסף רק 'ספק מצוה' האם מחוייב להצילם מהסכנה שנתונים בה.

כיון שלהצד שבאמת הם לא רודפים אחריו להורגו, אזי באמת הוא מחוייב להצילם כשאר אינשי, אך להצד שהם כן רודפים אחריו להורגו, אזי אין לו שום מצוה להצילם מהסכנה שנתונים בה וכמבואר לעיל, וא"כ נמצא שהי' אז ליוסף רק 'ספק מצוה' האם מחוייב להצילם מהסכנה שנתונים בה וכנ"ל.

- ג -

וא"כ צ"ע טובא בזה, כיצד הותר ליוסף ללכת להזהיר את אחיו לברוח משכם ולהצילם בזה מהסכנה, והרי הוא סתכן בנפשו בזה, ולכא"י הי' אסור לו להכניס את עצמו לחשש סכנה בכה"ג, כיון שמוטלת עליו מצוה גדולה לשמור את נפשו, ואסור לאדם להיכנס לספק סכנה.

ומה שבעלמא יש 'היתר' להיכנס לחשש סכנה בשביל להציל את חבריו, זהו רק משום שמנגד מוטלת עליו גם המצוה הגדולה

ויאמר ישראל אל יוסף הלא אחיך רעים בשכם לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני: ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשבני דבר וישלחהו מעמק חברון ויבא שכם: (לז', יג-יד).

ב'מושב זקנים' (לרבותינו בעלי התוספות) הקשה בזה"ל: 'תימה גדול, חכם כמו יעקב אבינו ששלח יוסף בנו החביב עליו, בין אחיו אשר היה מכירים ששונאים אותו שנאת מוות'.

והיינו דצ"ב מה ראה יעקב אבינו לבקש מיוסף, ללכת לראות את שלום אחיו הרועים בשכם, והרי יוסף עלול לבוא ע"י שליחות זו לסכנת נפשות.

ותירץ המושב זקנים, שיעקב סבר שכיון שהם היו רועים בשכם, ושכם מקום מוכן לפורענות הוא, לכן אי אפשר שיהיו שם זמן מרובה ולא יפגעו, ומשום הכי שלח את יוסף אליהם, להזהיר אותם ללכת ולברוח מן המקום הרע ההוא.

ואע"פ שיוסף יכנס בזה לחשש סכנת נפשות, אך מ"מ כיון שהרי יתכן שהאחים לא יפגעו ביוסף, לכן יוסף נחשב רק כ'ספק', ומאידך האחים ודאי יפגעו אם ישארו בשכם עוד זמן נוסף, ולכן נחשבים כ'ודאי', וה'ודאי מוציא מידי הספק', - ולכן שלח את יוסף אליהם אע"פ שיוסף נכנס בשליחות זו לחשש סכנה, עכ"ד.

ויש לפלפל טובא בזה, וכדלהלן.

- א -

דהנה להנ"ל נמצא, שבמה שיוסף הלך להזהיר את אחיו שיברחו משכם, הוא הכניס את עצמו בזה לסכנה בשביל להציל את אחיו, - ולכא"י צ"ע טובא בזה, כיצד הותר לו להסתכן בנפשו בזה, והרי לכא"י הי' אסור לו להכניס עצמו לסכנה בכה"ג, וכפי שיבואר להלן.

דהנה נחלקו הפוסקים, האם האדם 'חייב' להיכנס לספק סכנה בשביל להציל את חבריו מסכנה ודאית, או"י שהאדם 'אינו חייב' להכניס עצמו לספק סכנה בשביל הצלת חבריו, [ובאופנים מסויימים יש דס"ל דגם יש 'איסור' לאדם להיכנס לספק סכנה בשביל הצלת חבריו], - ואכמ"ל בהבאת כל השיטות בזה.

אכן למעשה קיי"ל במשנ"ב (סי' שכת, יט) וז"ל: 'אם יש סכנה להמציל אינו מחוייב (להיכנס לסכנה בשביל הצלת חבריו), דחיינו קודם לחיי חבריו (או"ה), ואפי' ספק סכנה נמי, עדיף ספיקו דידיה מודאי דחבירו (ואינו חייב להיכנס לספק סכנה בעבור הצלת חבריו), אולם צריך לשקול הדברים היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק ביותר, כאותה שאמרו המדקדק עצמו בכך בא לידי כך (פ"ת חו"מ סי' תכו') עכ"ל, - ומבואר בזה שלמעשה נוקטים שאינו חייב להכניס עצמו לספק סכנה בשביל הצלת חבריו.

ואמנם אע"פ שקיי"ל שאינו חייב להכניס עצמו לספק סכנה בשביל הצלת חבריו, אך מ"מ כתב בשו"ת 'אגרות משה' (ניו"ד ח"ב סי' קעד, ענף ד), שאע"פ שאינו חייב, אך מ"מ 'מותר' לאדם להכניס עצמו לספק סכנה, בשביל הצלת חבריו מסכנה ודאית עיי"ש, - וכן הובא בספר 'חשוקי חמד' (קידושין עמ' תיב) בשם

להציל את נפש חברו מהסכנה, ובכח"ג המצוה הגדולה להציל את חברו נותנת לו 'היתר' להכניס את עצמו לספק סכנה בשביל הצלת חברו.

אך בנידו"ד שהי' לו רק 'ספק מצוה' האם מחוייב להציל את אחיו מהסכנה וכני"ל, אי"כ נמצא שמצד אחד יש לו 'חויב גמור' לשמור את נפשו ולא להיכנס לסכנה, ומצד שני יש לו רק 'ספק היתר' להיכנס לסכנה בשביל להצילם.

ואי"כ לכאו' י"ל דמספק הי' אסור לו להיכנס לסכנה בשביל להצילם, כיון שהי' לו רק 'ספק היתר' להיכנס לסכנה, ומנגד הי' לו בעצם 'חויב גמור' לשמור על נפשו ולא להיכנס לסכנה, (ובכל מקרה הרי קיי"ל שבעצם 'אינו חייב' כלל להיכנס לספק סכנה בשביל הצלת חברו וכני"ל, ואי"כ דאי שבכח"ג שיש לו רק 'ספק היתר' וכני"ל, אזי אסור לו להכניס עצמו לסכנה).

ואי"כ צ"ע טובא בזה, כיצד הותר ליוסף ללכת להזהיר את אחיו לברוח משכם ולהצילם בזה מהסכנה, והרי הוא הסתכן בנפשו בזה, ולכאו' הי' אסור לו להכניס את עצמו לחשש סכנה בכח"ג וכני"ל.

- ד -

והנה יש מקום ליישב בזה ע"פ יסודו של מרן הגר"א ווסרמן זצ"ל, שביאר שמה שפיקוי"נ של חברו דוחה את כל התורה, זה לא משום 'המצוה' הגדולה של הצלת חברו, אלא משום 'המציאות' של הצלת נפש חברו.

וכך כתב הגר"איו ב'קובץ הערות' (מח, טז) וז"ל: 'דלפי האמת הא דפיקוי"נ דוחה לכל התורה, אין הכוונה דמצות הצלת נפש דוחה להאיסורין, - אלא אפי' ליכא מצוה כלל, שרי לעבור על האיסור במקום הצלת נפש, - דאפילו בעובר דלא הוי נפש, מ"מ מותר לחלל שבת בשבילו... - ובתוס' ב"מ פ' המקבל (ק"ד: ד"ה אמר) כתבו, בהא דאליהו טימא את עצמו לבן הצרפית להחיותו אף דהוא כהן, משום פיקוי"נ, ובוודאי ליכא מצות פיקוי"נ במת להחיותו... - ומוכח מזה דפיקוי"נ דוחה כל האיסורין, אפילו היכא דליכא מצוה', עכ"ל עיי"ש.

ומעתה לפי דבריו י"ל, דה"ה גם לגבי ההיתר להיכנס לסכנה בשביל הצלת חברו, ד"ל דההיתר הזה אינו נובע מחמת 'המצוה' הגדולה של הצלת חברו, אלא ההיתר נובע מחמת 'המציאות' של הצלת נפש חברו, שבמקום שבמציאות בא להציל את נפש חברו אזי יש לו היתר להיכנס לחשש סכנה בשביל זה.

ולפי"ז מבואר שפיר שהי' מותר ליוסף להיכנס לחשש סכנה בשביל להציל את אחיו, כיון שגם להצד שהם נחשבים כרודפים כלפיו ואי"כ אין לו שום מצוה להצילם, אך מ"מ במציאות יש כאן הצלת נפש חברו, והמציאות הזו נותנת לו היתר להיכנס לסכנה בשביל להצילם, ודו"ק.

- ה -

אכן באמת אכתי צ"ע בזה טובא, משום דהנה כאשר למשל ראובן רודף אחרי שמעון להורגו, וראובן הוא אדם גיבור גדול, ושמעון הנרדף הוא אדם חלש ובעצם אין לו סיכוי להצליח להתגבר על ראובן שרדפו, - אלא היתר נובע מחמת 'המציאות' של טבוע בנהר, הרי פשוט שבכח"ג יש 'איסור גמור' לשמעון הנרדף להציל את נפשו של ראובן מטביעה בנהר, כיון שאם יציל את ראובן הרי ראובן יוהרגו מייד, שהרי הוא רודף אחריו להורגו, - ואי"כ מצד החיוב של שמירת הנפש של שמעון הנרדף בעצמו, יש עליו 'איסור גמור' להציל את ראובן מהסכנה, כיון שבכך שמעון מוסר עצמו למיתה ליד ראובן הרודף.

ואי"כ שוב צ"ע בנידו"ד, דהרי ליוסף לא הי' כח לגבור על אחיו שהיו גיבורים ממנו, ואי"כ להצד שאחיו באמת נחשבו כרודפים כלפיו, הרי הי' עליו איסור גמור ללכת להצילם מהסכנה, כיון שעיי"ז הוא מוסר עצמו למיתה לידיהם וכני"ל.

ואי"כ נמצא שהי' ליוסף 'ספק איסור' האם אכן אסור לו באיסור גמור להצילם, כיון שהם רודפים כלפיו, אוי"ד שמוותר לו להצילם, כיון שבאמת הם לא רודפים כלפיו, - ואי"כ מספק לכאו' י"ל דהיי אסור לו ללכת להצילם, כיון שאם ילך להצילם הרי יש צד שהוא מוסר עצמו בזה למיתה בעיניהם, והוי איסור גמור

למסור עצמו למיתה בידיהם, ומאידיך בכל מקרה הרי קיי"ל שבעצם 'אינו חייב' כלל להיכנס לספק סכנה בשביל הצלת חברו וכני"ל (אלא הוי רק 'היתר'), ואי"כ דאי שבכח"ג שיש לו 'ספק איסור גמור' ללכת להצילם וכני"ל, אזי אסור לו ללכת ולהצילם בכח"ג.

ואי"כ שוב צ"ע טובא בזה, כיצד הותר ליוסף ללכת להזהיר את אחיו לברוח משכם ולהצילם בזה מהסכנה, והרי הוא הסתכן בנפשו בזה, ולכאו' הי' אסור לו להכניס את עצמו לחשש סכנה בכח"ג וכני"ל.

- ו -

יש מקום לתרץ בזה, דהנה המפרשים ביארו שהאחים דנו את יוסף למיתה כדן תורה, שהרי בי"נ נהרג ע"פ עד אחד וע"פ קרובים, וכדקיי"ל ברמב"ם (הל' מלכים פ"ט הי"ד): 'ובן נח נהרג בעד אחד ונדיין אחד בלא התראה, ועל פי קרובין', (והמפרשים ביארו כ"א לפי דרכו מאיזה דין דנתנו למיתה), - אכן למעשה היאבטים הקדושים טעו, ובאמת יוסף לא הי' חייב מיתה.

והנה בספר 'זולה ומשקה' (ללידי הרה"ר ר' אברהם חיים שציגל שליט"א, עמ' 337-338) הובאה תשובה ממרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל בזה"ל: 'שאלה - אדם שפסקו דינו בני"ד למיתה ע"פ עדים, והוא יודע את האמת שאין מגיע לו מיתה (כגון שמעידים עליו עדי שקר שחילל שבת וכיו"ב), האם מותר לו להרוג את השליח בני"ד שבא להורגו ע"פ פסק בני"ד, מדין הבא להורג השכם להרוג'?

'תשובה - הראשונים כתבו בסנהדרין (פב). שזהו דוקא בבעול ארמית דרשותו להורגו, אבל בשאר חייבי מיתות שחיב להורגו ע"פ בני"ד, אין יכול הנידון להורגו, עכ"ל.

ומעתה לפי"ד מרן זצ"ל נמצא, שבעצם לאחים לא הי' דין רודף כלפי יוסף, כיון שהם רצו להורגו ע"פ פסק בני"ד שהם דנוהו למיתה, ומי שעומד עליו את הנידון למיתה ע"פ פסק בני"ד אין לו דין רודף גם אם כלפי שמיא גליא שבי"ד טעו בפסק שלהם וכני"ל, (ועיי"ע במש"כ מרן זצ"ל בתשובה הבאה בספר הנ"ל).

- ז -

ואי"כ יש לתרץ בזה, דאע"פ דיש לדון דבעצם הייתה ליוסף מצוה וחובה לשמור על נפשו ולברוח מהם, בכדי שלא ידונו אותו למיתה בטעות ויהרגוהו, אך מ"מ י"ל דאע"פ הי' מותר לו ללכת להזהירם לברוח משכם ולהצילם עיי"ז מהסכנה, ואפי' שהכניס עצמו עיי"ז לסכנה.

ד"ל דמ"מ הותר לו דבר זה, משום שמוותר לאדם למסור נפשו למיתה בשביל להציל את כלל ישראל, וכפי שכתב בשו"ת אג"מ הנ"ל, (והוכיח כן מלוליונס ופפוס שמסרו נפשם למיתה בשביל הצלת כלל ישראל, ואע"פ ששמעו שהם עצמם כלל לא היו בכלל הגזירה, עיי"ש), וכיון שרובם ככולם של כלל ישראל היו מסתכנים אילו היו נשארם בשכם, לכן הותר ליוסף למסור נפשו למיתה וללכת להצילם אע"פ שנכנס בזה לסכנה ודו"ק, ויש לפלפל.

[ואמנם לולא היסוד הנ"ל שהרדף ע"פ פסק בני"ד אינו נחשב כרודף, אזי הי' אסור ליוסף למסור נפשו למיתה אפי' שמציל בזה את רוב כלל ישראל, - כיון שלו יצויר שכל כלל ישראל היו רודפים שלא כדן אחר ישראל אחד, והי' חל עליהם דין רודף, אזי הי' אסור לאותו אחד למסור נפשו למיתה בכדי להציל את כלל ישראל הרודפים אותו, אלא הי' חייב להרוגם כפי יכולתו, משום שדינם כרודפים שחיבים מיתה, ודו"ק בה].

להזמנת שיעורים ודרשות: 052-7155442

להקלטת תגובות: 02-633-5850

המען לתגובות: יצחק זאב כגן
רח' נתיבות המשפט 81 מודיעין עילית
טל': 1515-271-55442 (תא קולי)
פקס: 02-655-0973
דוא"ל: A0527155442@GMAIL.COM

חדברים נכתבו לעורר לב המעיין בלבד - ניתן לקבל את הגליון במייל, ע"י שליחת בקשה לדוא"ל של המערכת.
ההצגות שמות לע"נ ולרפ"ש וכדו' (50@), ובכל ענייני הגליון, ניתן לפנות: 1515-271-55442 (תא קולי)